

Vox populi – folkets stemme – er en spalte hvor tidsskriftet løfter frem folks erfaringer med psykiske lidelser og psykisk helsearbeid både historisk og nåtidig. Erfaringene kan ha ulike uttrykk, men må være publisert i en eller annen form og i sin helhet utarbeidet av personen selv.

Angstetyde – nærlesing av en gal poet

Terje Skulstad

Asyl

Cappelen Forlag, Oslo, 1972

*Jeg har drukket mine tarmers avkok
Jeg er død
og vil spise en kirurg*

Slik avslutter poeten Terje Skulstad (f. 1946) diktet «Angstetyde» i diktsamlingen «Stifinner», utgitt på Cappelen Forlag i 1972 (s. 45). Linjene avslutter også boken, som var hans andre diktsamling etter debuten med samlingen «Kreps» i 1970.

Skulstad, så vel i disse som i senere diktsamlinger, har markert seg som en billedsterk og frodig forfatter og skaper av både øm og sanselig kjærlighetslyrikk og inntrykksvar og malende naturlyrikk. I diktet «Angstetyde» slår han imidlertid an en nådeløs, selvutleverende og personlig tone med hensyn til sin egen kompliserte psyke, sine egne opplevelser som psykotisk og sine erfaringer som psykiatrisk pasient og tvangsinnlagt. Dette tema, blandet med referanser til rus, hallusinasjoner og stemmer, angst og selvmordstanker, og ofte kombinert med en sterk kritikk av behandlingssystemet og psykisk sykes kår, følger ham gjennom resten av forfatterskapet. Dette skjer enten som hovedtema som i kortromanen «Asyl», utgitt samme år (1972) som «Stifinner», kortromanen «Syre» (1974) eller diktsamlingen «Virkelighet Alkohol» (1986), eller som ett av flere tema i senere diktsamlinger. Kortromanen «Syre», i forlagets presentasjon, er «*en enkel bok som skildrer en side av et vanskelig problem: yttersiden av stoffmisbruket. Bokens ramme er et kort møte mellom alkoholikeren Jo og morfinisten Mette. De er begge på vei til bunnen, og spinner seg videre inn i et nervenett av vansker. Begge er under behandling når boken avsluttes, men resultatet er åpent: det er liv eller død....*» Vi spør oss selv om Jo – født i Bergen og på fylla i København, egentlig er forfatteren selv. Tonen i «Virkelighet Alkohol» slås an i diktene «Depresjon» og «Klinikk»:

*Du ligger og ser i taket
Romkameraten har besvimt
Inn i den kjemiske terapiens
Bunnløse samtale*

–

*Du gjør stille opprør i sengen
Men tar resignert imot dosen:
16 milligram Trilafon og 40 milligram Disipal*

...(s. 15)

I «Brann i blomsterhuset» tviler den innlagte om han egentlig er gal nok til å være verdig til behandling, men følelsen av å være annerledes og utenfor uansett er reell nok:

*Gruppeterapi
Mellom prydblomstene
i store hvite krukker
går vi med oppheiste tenner
og signaliserer våre smil
Fredelig, med dolken under
genser og bluse, går vi
til gruppeterapi, lytter
og taler med depresjonens mummel*

...

*om at folk kommer drita fulle tilbake
til INSTITUSJONEN. Og hvorfor
de tablettene virker på en helt annen måte*

...

*Noen har hodet i hendene,
vi lurer på om det ikke er
noe ved oss som mangler,
Vi har en magesyremistanke om
å være sosialsvindlere, vi
føler oss liksom ikke gale nok,
ikke deprimerte nok, ikke maniske nok*

(s. 42)

Skulstads egen biografi er litt uklar med hensyn til bakgrunnen for hans valg av tema og hans erfaringer. Født i Bergen i 1946, og nå bosatt i Kragerø, presenteres hans bakgrunn slik i forlagets omslagstekst til «Asyl», en bok skrevet i jegform og hvor pasienthovedpersonen presenterer seg som Terje Skulstad:

Terje Skulstads første roman er i alt vesentlig en autentisk skildring. Vi opplever det psykiatriske sykehusmiljøet på nært hold, og møter unge mennesker som ligger under for nervelidelser eller stoffmisbruk...

I den mest omfattende presentasjon i dag på nettet av Skulstad, litteraturportalen Telemarksportalen (http://www.telemarksportalen.no/skulstad_terje.htm), presenteres han imidlertid slik:

Terje Skulstad er født i Bergen og bor i Kragerø. Han har utdanningen sin fra Universitetet i København, Norsk Journalisthøgskole, 2-årig Kulturformidling i Bø og litteraturstudier ved Universitetet i Uppsala. En tid arbeidet han i ungdomspsykiatrien, og han har jobbet som journalist i dagspressen i 10–12 år.

I andre sammenhenger har det fremgått at hans beskrivelser og oppgjør med det psykiske helsevern er basert på erfaringer som pasient, og dette er den mest naturlige forståelsen ut fra tekstene selv. Dette utelukker imidlertid ikke at han også kan ha erfaringer som ansatt i helsevesenet. Uansett er det interessant å registrere endringen i presentasjonen av forfatterens bakgrunn fra 1970-tallet til i dag.

I denne artikkelen skal vi foreta en nærlesning av kortromanen «Asyl», Skulstad første prosabok og utgitt i 1972. Jeg velger da å forstå den som en selvbiografisk tekst og derfor av interesse som kilde for kunnskap om opplevelsen av psykiske helseproblemer og pasientrollen fra pasienten selv.

Tidlig i mai, en taxi kjører inn gjennom porten til asylet. Jeg ser surt på den fengselslignende bygningen vi stanser foran. Fargen, falmet lyserødt, er til å spy av. Psykiatrisk sykehus heter det, men utenpå ser det mest ut som et galehus fra det forrige århundre. Vel, avisene skriver at denne avdelingen skal være den mest progressive i landet. «Skitt la gå» tenker jeg og hopper ut... «jeg er ikke sprø, og ingen skal få lært meg opp til å bli pasient»... Terje Skulstad blir presentert, og jeg tørker håndflaten mot jakken for at den ikke skal være så klam når jeg håndhilser...» (s. 5)

Scenen med beskrivelsen av ankomsten, i dette tilfelle til Dikemark psykiatriske sykehus, er klassisk i pasientlitteraturen: Bygningen – asylet – ruver mot den nyankomne, som egent-

lig mener at han ikke har noe der å gjøre (selv om det denne gang endog er snakk om en frivillig innleggelse). Vår pasient møter de øvrige innlagte, blir vist sitt rom og får de første beskjeder om daglige rutiner, første legetime og tidspunkt for samtalegruppe. Men så går det galt allerede første kvelden: angst, innsnuglet alkohol og piller fører til sammenbrudd med derpå følgende smertefulle oppvåkning, avkledd og i reimer (eller på «jernskafottet» som beltesengen omtales som).

Det drikkes, fantaseres om avdelingssøsters fyldige bryster, utveksles erfaringer med medpasienter med et vidt spekter av vansker og erfaringer fra psykiatrien, tas ulovlig permisjoner og foretas alle slags manøver for å få tak i en røyk eller skaffe damer. Men først og fremst er jeg-personen en skjelvende, angstfylt og sårbar nervebunt vaklende rundt blant andre «broken souls» i en stadig runddans av trilafon, akineton og truxal, vel forvart bak asyllets høye murer, omgitt av voktere og disiplin.

Etter nok et mislykket selvmordsforsøk rømmer vår jeg-person fra Dikemark («...*Er det slik jeg skal rømme, tenker jeg og rusler gjennom alleen, vekk fra sykehuset. Udramatisk, med en liten bag i hånden. Klokken nærmer seg seks, skal jeg stikke med en gang eller se innom Randi? Jeg velger det siste...*»)(s. 74)), Rømningen ender med ny innleggelse, denne gang på Ullevåls 16. avdeling. Men vår urolige jeg-person gir seg ikke: Ny rømning ender med arrestasjon og retur til Dikemark. Gjensynet varmer og boken avslutter slik:

«... Vi kommer inn på det gamle rommet... Teppet mitt henger der fremdeles. Hun glatter litt på dynen ida jeg har lagt meg. «Det er best du roer deg nå», sier hun, – «vi er jo mennesker vi også, vi vil deg ikke noe vondt». «Jeg forstår», sier jeg og kjemper med noe vått og stort i halsen. Hun går, og jeg gråter. Jeg forstår, forstår.»

...

Det ble bedre, meget bedre. (s. 133).

Boken slutter altså med hva som fremstår som jeg-personens erkjennelse – eller bekjennelse – av å være syk, av å komme hjem og at det er her helbredelsen kan skje. Eller som forlaget skriver i omslagsteksten: «*Omsider forstår han at «asylet» og menneskene der tross alt bare ønsker å hjelpe ham*».

«Asylet» har nå fått anførselstegn – dermed markeres både distanse til dette belastede begrepet og det transformeres mer til et symbol enn til et reelt, fysisk sted der vår jeg-person i utgangspunktet mente han var utsatt for overgrep.

Slik forteller nærlesingen av denne gale poets tekster, spennende historier om hvordan verden oppleves av et forvirret og nevrotisk sinn og hvordan disse opplevelsene omgjøres til

tekst. Disse tekstene gir førstehånds kunnskaper om og rapportering fra timene på jernskaffet og dagene og nettene i angstens lammende grep og i behandlingsapparatets vold. Få norske skjønnlitterære forfattere har så konsekvent og over så lang tid gjort sine personlige erfaringer med angst, rus og psykiatri til ett hovedtema i sitt forfatterskap. At Terje Skulstad avslutter «Asyl» med bekjennelse og aksept av sin sykdom og av redningen gjennom den psykiatriske behandling og opphold på institusjon, kan være alt fra et litterært grep til en oppriktig beskrivelse av en egenopplevelse av hvordan psykiatri og medisinerer hjalp vår jeg-person gjennom en dyp krise. Forfatteren gir ikke noe endelig svar, men leseren sitter igjen med mange spørsmål og ikke minst med en opplevelse av å ha kommet veldig nær et medmenneske og et viktig vitne og rapportør fra nederst i behandlingsapparatets hierarki. Slik sett hører Skulstads bøker like mye hjemme på helsepersonells nærlesingsliste som i den skjønnlitterære kanon.

Terje Bodin Larsen

tbl@ads.no